Jogösszehasonlítás

Szerző: FEKETE Balázs
Affiliáció: MTA JTI
Rovat: Jogösszehasonlítás
Rovatszerkesztő: Fekete Balázs
Lezárás dátuma: 2016.09.23
Idézési javaslat: FEKETE Balázs: „Jogösszehasonlítás” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia, http://ijoten.hu/szocikk/jogosszehasonlitas (Jogösszehasonlítás rovat, rovatszerkesztő: FEKETE Balázs) (2016). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18]

E szócikk célja áttekinteni az enciklopédiának a jogösszehasonlításhoz kapcsolódó szócikkeit. A jogösszehasonlítás a jogtudománynak az a területe, amely a különféle nemzeti jogrendszerek összehasonlítása alapján, azaz az összehasonlító módszert alkalmazva törekszik a jogi problémák tudományos igényű feldolgozására. Bevezetésként a jogösszehasonlítás alapvető kérdéseit vizsgálja, mint a jogösszehasonlítás tudományos jellege, a jogösszehasonlítás története, a funkcionalizmus és a kulturalizmus módszertana, és ezen keresztül felvázolja a jogösszehasonlítással kapcsolatos jogtudományi status quót. Ezt követően a jogösszehasonlítás belső rendszertanát vázolja két nagy témakörre, az elméleti problémákra és a makroszintű jogösszehasonlítás kérdéseire építve. A szócikk második része az egyes szócikkeket beilleszti az előbbi rendszerbe és röviden elmagyarázza jelentőségüket.

Tartalomjegyzék

1. A jogösszehasonlítás alapproblémái
1.1. Jogösszehasonlítás: tudomány és/vagy módszer?
1.2. A jogösszehasonlítás története: egyetemesség és modernség
1.3. Jogösszehasonlítás: funkcionalizmus és/vagy kulturalizmus
1.4. A jogösszehasonlítás szakterületei

2. Az enciklopédia szócikkeinek szerkezete
2.1. Elméleti szócikkek
2.2. Makroszintű jogösszehasonlítás
2.2.1. A jogrendszerek csoportosítása
2.2.2. Specifikus problémák

3. JEGYZETEK

1. A jogösszehasonlítás alapproblémái

[1] A jogösszehasonlítás elhelyezése a jogtudományok rendszerében egyáltalán nem problémamentes. Kis túlzással azt is állíthatjuk, hogy a jogösszehasonlításra vonatkozó tudományelméleti kérdések irodalma legalább olyan kiterjedt, mint a gyakorlati művelésével kapcsolatos eredmények és a módszertani problémák összefoglalása. Noha napjainkban ez a

diskurzus – melynek kulcsproblémája a jogösszehasonlítás tudományos jellegének bizonyítása vagy vitatása – már veszített vonzerejéből,[1] a jogösszehasonlításról szóló átfogó enciklopédia-szócikk mégsem kezdődhet az alapproblémák rövid összefoglalása nélkül.

1.1. Jogösszehasonlítás: tudomány és/vagy módszer?

[2] A jogösszehasonlítás elméletének egyik lényeges kérdése, hogy az vajon a jogtudományi kutatás egyik segédmódszere-e, vagy pedig méltó az önálló tudomány rangjára. E hosszan tartó vita okai a jogtudományon kívül keresendők, és közülük két lényeges pontot érdemes azonosítani. A heves viták oka részben az, hogy a jogösszehasonlítás intézményesülése az egyetemes jogtudomány-történetben viszonylag későn, a XIX. század második felében kezdődött meg,[2] és így eleve nem volt problémamentes beilleszteni a jogágak akkorra már kialakult, a köz- és a magánjog kettéválasztásán vagy annak elvetésén alapuló tudományos rendszerébe.[3] Másrészt a XIX. századi gondolkodásban kiemelkedő szerepet játszott a tudomány és a tudományosság eszménye,[4] és így egy szakterület szakmai-társadalmi státuszát alapvetően határozta meg, hogy a kortársak „csupán" alkalmazott módszernek tartják-e azt, vagy pedig az önálló tudomány(terület) rangjára emelik.

[3] Napjainkban e viták teljesen háttérbe szorultak, veszítve érdekességükből, és ennek oka a jogösszehasonlítás széles körű elterjedése és elfogadottsága az akadémiai kutatás és az egyetemi oktatás világában. Különösen azért nincs jelentősége ennek a problémának, mert a jogösszehasonlítást valójában – a kutató célkitűzéseitől függően – egyaránt lehetséges vagy tudományként művelni, vagy pedig egy szakjogi kutatásban módszerként felhasználni. Ha egy kutató tudományos igényességgel értekezik magáról a jogösszehasonlításról, akkor vállalkozása nyilvánvalóan tudományos jellegű,[5] ellenben egy adott jogterület kutatása során az összehasonlító módszer különféle megközelítései és eredményei anélkül is jól alkalmazhatók, hogy széles körű, elmélyült elméleti reflexió tárgyaivá tennék azokat.[6]

1.2. A jogösszehasonlítás története: egyetemesség és modernség

[4] Ha a jogösszehasonlítást olyan módszerként fogjuk fel, amely a külföldi jogok megismerésének segítségével kívánja bővíteni a jogra vonatkozó ismeretek körét, gyakran a hazai jog tökéletesítése céljából, akkor nyilvánvaló, hogy alkalmazásának történetét a jogtörténet legkorábbi korszakaiig vezethetjük vissza. Kizárólag példálózva: a görög városállamok gyakran kölcsönöztek egymástól jogi szabályokat, és ezt a „jogkölcsönzést" a tizenkét táblás törvények és a *praetor peregrinus* által kifejlesztett *ius gentium* hátterében is felismerhetjük; a középkori egyetemeken az egymásra jelentős hatást gyakorló szokásjogokat egyes esetekben már az összehasonlítás módszerével vizsgálták és oktatták.[7] Ilyen értelemben a jogösszehasonlítás tehát egyidős az emberiségnek a külföldi jogok megismerésére és működése megértésére irányuló törekvéseivel, és a jogtörténet teljes vertikumát átfogja.

[5] Azonban ha a jogösszehasonlításra tudományos igényű tevékenységként tekintünk, akkor az előbbivel összevetve jóval szerényebb történetet ismerhetünk meg. A XVII. és a XVIII. században jelentek meg az első olyan művek, amelyek túl kívántak lépni az összehasonlító módszer jogpolitikai célú gyakorlati alkalmazásán, és tárgyukat a modern tudományosság szellemében kívánták megragadni. E szerzők közé tartozott többek között Leibniz, Montesquieu vagy Vico. Fontos észrevenni, hogy e szerzők nem önálló összehasonlító jogi munkákat kívántak írni, hanem kutatásaik során igyekeztek tudományos igénnyel alkalmazni az összehasonlító módszert a jog világában, azonban e kísérletek még nem alakították ki a tudományos feldolgozás olyan egységes keretét, amely lehetővé tette volna a rendszeres, diskurzuson alapuló tudományos jellegű munkát.[8] A jogösszehasonlítás első, valóban modern tudományos igényű művelésén alapuló iskolája a XIX. század utolsó harmadában alakult ki egymással párhuzamosan Angliában és Németországban, és olyan szerzők fémjelezték, mint például Henry Maine, Frederick Pollock, Albert H. Post vagy Josef Kohler, akik a jogfejlődés összehasonlító-történeti igényű feltárását tartották

céljuknak.[9] A XX. század során újabb iskolateremtő kezdeményezések indultak, melyek elvezettek a mai tudományos premisszákhoz és vitákhoz.

[6] A fentiek alapján talán nem túlzás azt állítani, hogy a jogösszehasonlításnak legalább két önálló története van: a módszer alkalmazásának története és a modern tudománytörténet, és ezeket nem lehetséges egységes keretben, csak egymással párhuzamosan és egymást kiegészítve bemutatni.

1.3. Jogösszehasonlítás: funkcionalizmus és/vagy kulturalizmus

[7] A módszertani témában megjelenő publikációk viszonylag nagy száma és azok reflektáltsága az összehasonlító jogi módszertant körülölelő bizonytalanságok erősödését jelzi az elmúlt évtizedben. Az 1990-es évektől kezdve két nagy módszertani megközelítés létezik egymással párhuzamosan a jogösszehasonlításban. A Konrad Zweigert – Hein Kötz szerzőpáros által a hetvenes évektől propagált ún. funkcionalista megközelítés évtizedeken keresztül egyeduralkodó volt, azonban a nyolcvanas évek végtől kezdve annak kritikája is mind markánsabb formát öltött a „kulturalizmus" megnevezés alatt. Napjaink vitái az e két megközelítés közötti vetélkedésről szólnak, és emiatt ez igen termékeny időszak, a kölcsönös reflexió ugyanis mindkét felfogás kicsiszolását lehetővé teszi. Emiatt érdemes dióhéjban e két felfogást bemutatni, így az olvasó is képet alkothat arról, hol húzódnak jelenleg a legfontosabb törésvonalak az ezredforduló jogösszehasonlításában.

[8] A funkcionalista és a kulturális jogösszehasonlítás jogfelfogása jelentősen különbözik, mégsem áll annyira távol egymástól, mint azt a kulturális felfogás kritikusai állítják. A funkcionalista megközelítés számára a jog alapvetően a jog szabályszerű megnyilvánulásait jelenti, amit minden esetben tágan kell értelmezni, mivel ebben benne rejlik a bírói és a közigazgatási gyakorlat, valamint a magánfelek – gyakran általános szerződési feltételek formájában megjelenő – szerződéskötési gyakorlata és szokásai is.[10] Ezzel szemben a kulturális jogösszehasonlítás a jogra történeti-kulturális jelenségként tekint, azaz nem különíti el sokszínű környezetétől, nem redukálja a szabályszerű megnyilvánulások körére.[11] A kulturalizmus az összehasonlítandó jogi jelenségeket tehát komplexebben látja, mivel a jog technikai megnyilvánulásai mellett vizsgálódása körébe vonja a jog történeti, kulturális, morális, politikai és esetleges további megnyilvánulásait is.[12] A két megközelítés azért nem áll a korábbiak ellenére sem erős ellentétben egymással, mivel a funkcionalista szerzők is utalnak a jog kulturális rétegeinek fontosságára a kutatásban,[13] azonban annak csak kiegészítő jelleget tulajdonítanak, alapvetően olyan esetekben, amikor a jogtechnika szintje valamilyen okból nem kínál teljes értékű magyarázatot.

[9] A funkcionalizmus módszertana arra a felismerésre épül, hogy a jogszabályok egyszerű egymás mellé állítása és mechanikus összehasonlítása a legtöbb esetben nem vezethet valódi tudományos eredményekre. Emiatt az összehasonlítás során nélkülözhetetlen „kapcsolóelem" *(tertium comparationis)* szerepét nem egy specifikus jogintézményre vagy jogi elemre redukálja, hanem a jogszabály funkcióját állítja a középpontba. Azaz egy funkcionalista kutatás során első lépésként azt kell meghatározni, hogy a vizsgálni kívánt jogszabály milyen funkciót (feladatot) lát el az adott jogrendben, majd ennek azonosítását követően a vizsgálni kívánt jogrendekben is meg kell keresni azokat a szabályokat, amelyek hasonló funkciót töltenek be. Így a számunkra fontos jogrendekben azonosítani tudjuk az összehasonlítandó jogszabályokat, melyek technikai szinten eltérők lehetnek, akár a megszövegezés, akár belső dogmatikájuk szempontjából. Az eltérések vizsgálata, a hasonlóságok és a különbségek magyarázata jelenti az összehasonlító jogi kutatás lényegét. Zweigert e ponton még egy lépéssel továbblép és kidolgozza az egyik legismertebb módszertani alapelvét, a hasonlóság vélelmét *(praesumptio similitudinis).* Álláspontja szerint a magánjog ún. apolitikus területein – dologi jog, szerződési jog és kártérítési jog – vélelmezhető, hogy a „fejlett nemzetek a felmerülő szabályozási szükségleteiket ugyanolyan vagy nagyon hasonló módon oldják meg".[14] Azaz a hasonló társadalmi funkciót ellátó jogszabályok feltehetően jogtechnikai szempontból sem különböznek jelentősen a legtágabban felfogott nyugati világban (Észak-Amerika és Nyugat-Európa). A funkcionalizmus egyik jelentős leágazása az ún. esetközpontú megközelítés,

amely hipotetikus tényállások lehetséges megoldásait keresi és hasonlítja össze különböző jogrendszerekben.[15]

[10] A kulturális jogösszehasonlítás képviselői osztják a funkcionalista szerzők kiindulópontját a jogszabályok egymás mellé állításának tudományos értéktelenségéről,[16] azonban eltérő következtetéseket vonnak le mindezekből. Kritikájuk fontos célpontja Zweigert hasonlósági vélelme, mely szerintük a hibás tudományelméleti kiindulópontok – a leegyszerűsítő szabálypozitivizmus és a társadalomelméleti háttér hiánya – miatt egyáltalán nem képes a valóságot megragadni.[17] Ha ugyanis a jogot kulturális, az egyedi társadalmi-történelmi környezethez kötődő jelenségként fogjuk fel, akkor nyilvánvalóan lehetetlen a szabály és a funkció olyan egyszerű elválasztása, mint ahogyan azt a funkcionalisták teszik.[18] Mivel a funkcionalizmus módszere ezért számukra alkalmazhatatlan, más módszertani megközelítést kell választani, és ez a kulturális komparatisták számára a hermeneutika. Ennek első lépése, hogy az összehasonlítás során fel kell ismerni a jogszabályokkal végzett értelmezési tevékenység „szituáltságát". Azaz tudatában kell lennie a kutatónak, hogy amikor a kutatás során külföldi jogszabályokkal foglalkozik, akkor a megértését szükségszerűn befolyásolja saját nemzeti jogrendszerének fogalomkészlete és az ahhoz kapcsolódó gondolkodási minták. Továbbá a komparatistát hasonlóan „kemény" keretek közé kényszeríti nyelve, vallása és erkölcsi meggyőződése. Nem szabad tehát a külföldi jogok „megismerését és megértését" magától értetődőnek tekinteni, hanem meg kell próbálni tudatában lenni a „szituáltságból" fakadó torzításoknak és törekedni kell azok semlegesítésére. Az összehasonlítás fő szabálya tehát nem a hasonlóság vélelmezése és keresése, hanem a különbözőség feltételezése és tisztelete. Emiatt az összehasonlító jogász a vizsgált jogszabály mögött álló jogi mentalitást tiszteletben tartva „re-prezentálja" az adott jogintézményt vagy jogszabályt, és annak empatikus, a különbözőségeket tiszteletben tartó bemutatását adja.[19] Végső soron, érvel Legrand, a jogösszehasonlítás célja valójában nem is az egyes szabályok elemzése, hanem a jogi gondolkodás mélystruktúráinak – a jogról vallott vélekedéseket irányító kognitív programoknak –, az ún. jogi mentalitásoknak *(mentalité juridique)* a kutatása. E célkitűzés miatt a kulturális jogösszehasonlítás szükségszerűen interdiszciplináris igényű, és támaszkodik az olyan tudományterületekre, mint például a történelem, a kultúratudományok vagy a szociálpszichológia.[20]

[11] Az olvasó benyomása az előzőek alapján az lehet, hogy a funkcionalizmus és a kulturalizmus egymással homlokegyenest ellentétes megközelítés, és ezt az ellentétet tovább erősíti a valóban sok esetben kritikus és sarkos publikációk jelentős száma. Azonban véleményünk szerint, noha az ellentét meglétét nem lehet tagadni, különösen a teljesen eltérő tudományelméleti kiindulópontok miatt – pozitivizmus *versus* posztmodern –, e két felfogás teljesen merev szétválasztása nem indokolt.

[12] A funkcionalista szerzők közül senki sem vetette el a jogon kívüli, nagy általánosságban a jogi kultúrához kapcsolódó szempontok vizsgálatát. René David például az ideológiai szempontok hangsúlyozásával a jogrendszerek osztályozásánál meglepően közel kerül a kulturalizmushoz.[21] A Zweigert–Kötz szerzőpáros ugyanígy fontosnak tartja egy jogrendszer történelmi sajátosságait, annak ideológiai hátterét és az uralkodó jogi gondolkodásmódot.[22] A fő eltérés a mai kulturalista szerzőkkel való összevetésben az, hogy a jog szabályszerű megnyilvánulásait állítják a középpontba, és az „egyéb" tényezőknek csak másodlagos, kiegészítő vagy illusztratív szerepet szánnak, szemben a kutatásaikat ezekre építő kulturális orientációjú szerzőkkel. Másrészről a kulturális jogösszehasonlítás körébe tartozó szerzők sosem szakadnak el a jogtól mint a hatályos jogszabályok összességétől, ők is konkrét jogi problémákkal foglalkoznak,[23] csak számukra nem a jog szabályszerű megnyilvánulása a lényeges, hanem az a kérdés, hogy milyen okok és tényezők vezettek a vizsgált jogszabály jelenlegi formájához.

[13] Összegezve: a funkcionalizmus és a kulturalizmus közötti vita oka a kiinduló, valóban összeegyeztethetetlen módszertani tételek különbözősége, azonban valójában sokkal inkább a kutatás tárgyával kapcsolatos módszertani hangsúlybeli eltérésekről van szó, mint markáns és áthatolhatatlan szembenállásról. Egyáltalán nem elképzelhetetlen a funkcionalizmus újrahangolása

a legtöbbet kritizált hasonlósági vélelem elhagyásával, ahogy ezt Jaakko Husa is előrevetítette sokat idézett cikkében.[24]

1.4. A jogösszehasonlítás szakterületei

[14] A fentieket figyelembe véve a tudományos igényű jogösszehasonlítás lehetséges területei egy magyar nyelvű jogi enciklopédia számára a következőképpen vázolhatók fel (figyelembe véve azt is, hogy a magyar akadémiai életben a szakjogi szintű, az egyes intézményekre fókuszáló jogösszehasonlítás hagyományosan a szakjogi területek alá tartozik, azaz itt nem szerepel):

I. Elméleti kérdések

I/A. Tudománytörténet

I/A/a. A módszerként felfogott jogösszehasonlítás nemzetközi története

I/A/b. A módszerként felfogott jogösszehasonlítás hazai története

I/A/c. A jogösszehasonlítás modern tudománytörténete

I/A/d. A jogösszehasonlítás hazai tudománytörténete

I/B. Módszertan

I/B/a. A funkcionalizmus

I/B/b. A kulturalizmus

I/B/c. Egyéb megközelítések

II. Makro-szintű jogösszehasonlítás

II/A. A jogrendszerek csoportosításának problematikája

II/A/a. A világ nagy jogi kultúrái: a kontinentális jog

II/A/b. A világ nagy jogi kultúrái: a *Common Law*

II/A/c. A világ nagy jogi kultúrái: a vallási jogrendszerek

II/A/d. A világ nagy jogi kultúrái: a hibrid jogrendszerek

II/B. Specifikus összehasonlító jogi problémák

II/B/a. Kölcsönhatások a világ jogrendszerei között

II/B/b. A szupranacionális jogrendszerek

2. Az enciklopédia szócikkeinek szerkezete

[15] Az előbbi bevezetést és lehetséges tagolást figyelembe véve az enciklopédia jogösszehasonlítással kapcsolatos szócikkei az alább ismertetendő rendszerben épülnek fel. A szócikkek nem képezik le teljes mértékben a fenti rendszertant, aminek az oka az, hogy bizonyos esetekben racionálisabbnak tűnt egyes témák további felbontása vagy egységes keretben tartása.

2.1. Elméleti szócikkek

[16] A jogösszehasonlítás elméleti kérdéseit három szócikk tárgyalja. ->A jogösszehasonlítás módszerei szócikk a kortárs módszertan problematikáját fogja át, azonban nemcsak az elméleti keretek – funkcionalizmus, kulturalizmus és egyéb megközelítések – bemutatására törekszik, hanem a kortárs eredményekre is kitér. A jogösszehasonlítás korábban már említett „két történetét” (a módszerként felfogott jogösszehasonlítás és a tudományos igényű jogösszehasonlítás) foglalja egységbe és állítja párhuzamba ->a jogösszehasonlítás története

szócikk, alapvetően a *communis opinio doctorum* által elismert szerzők és irodalom felhasználásával. A hazai jogösszehasonlításnak a nemzetközivel összehasonlítva jóval töredékesebb történetét a ->jogösszehasonlítás Magyarországon szócikk összegzi, amely szintén törekszik az előbbiekben említett „két történet" elválasztásának fenntartására, amennyiben ez értelmesen megtehető.

2.2. Makroszintű jogösszehasonlítás

[17] Makroszintű jogösszehasonlítás alatt azokat a tudományos törekvéseket érthetjük, amelyek a jogrendszerek nagyobb csoportjaira fókuszálnak, és azokat nem egymástól szigorúan elkülönülő jogrendszerek összességeként fogják fel, hanem különféle közös jellemzők alapján nagyobb egységként tekintenek rájuk. E terület magától értetődő komponense a jogrendszerek csoportosítása különféle rendezőelvek alapján, és így a világ jogi térképe egy lehetséges vázlatának elkészítése. Azonban e hagyományosnak tekinthető diskurzus mellett szintén e terület részét alkotják azok a kutatások, amelyek a jogrendszerek közötti dinamikus kölcsönhatásokat és a részben ezekre épülő szupranacionális jogrendszereket vizsgálják.

2.2.1. A jogrendszerek csoportosítása

[18] A tudományelméleti viták mellett a jogösszehasonlítás másik klasszikus és ma is eleven diskurzusa a jogrendszerek csoportosításának kérdésköre (taxonómia). E problémakör tudománytörténete – bizonyos előzményeket most figyelmen kívül hagyva – a XIX. század második felére nyúlik vissza, és ->a jogrendszerek osztályozása szócikk feladata e diskurzus és mai tanulságai bemutatása. A ->nyugati jog szócikk René David úttörő és sok vitát kiváltó *droit occidental* koncepciója[25] előtt tiszteleg, és a részletes magyarázat mellett azt tekinti át, hogy napjainkban alkalmazható-e még a nyugati jog gondolata, amely absztrakt jellemzők alapján egységbe foglalja a számos ponton eltérő kontinentális és *common law* jogokat. A nyugati jog létének kérdése különösen élesen vetődik fel az Európai Unió keretében elért jelentős jogharmonizáció és jogközelítés eredményeinek fényében.

[19] A különféle nagy jogi kultúrákat bemutató szócikkek egységes keretben tárgyalják témáikat, és megközelítésük részben a kulturalizmushoz áll közelebb. E szócikkek három pólusra épülnek, I. bemutatják az adott jogcsoport mint egész történetének a megértés és a jellegzetességek azonosítása szempontjából fontos pontjait; II. rögzítik és elemzik a vizsgált jogrendszerek jellegadó kritériumait mind jogi, mind kulturális szinten (például a kodifikáció a kontinentális jogban, a precedensjog a *common lawban,* a „szent könyv" szerepe az iszlám jogban stb.); és III. vizsgálják a csoporton belüli jelentősebb eltéréseket és egyediségeket (például a francia és a germán jogcsoport eltérései a kontinentális jogban, a klasszikus *common law* és az Egyesült Államok jogrendjének különbözőségei és okaik). A ->common law jogrendszerek és a ->kontinentális jogrendszerek szócikk a világ két legnagyobb és legbefolyásosabb jogcsoportját mutatja be részletesen. A ->kelet-közép-európai és posztszocialista jogrendszerek és a ->kelet-ázsiai jogrendszerek szócikk két olyan, földrajzilag is jól elkülöníthető jogrendszercsoportot vizsgál, amelyet jól azonosítható és így csoportképző jellemzőnek is tekinthető, történelmi természetű hatások – az 1989-ben kezdődő közép- és kelet-európai politikai-társadalmi átmenet, illetve a nyugati minták figyelembevételével lezajló erőteljes gazdasági-társadalmi modernizáció, amely azonban a hagyományok egy részét, jogrendszerenként eltérő mértékben ugyan, de érintetlenül hagyta – értek és formáltak jelentősen az utóbbi két évtizedben.

[20] Az ún. vallási jogrendszereket két szócikk érinti: az ->iszlám jog és a ->zsidó jog; mindkettő e jogrendszerek vallási jellegét helyezi a középpontba és e prizmán keresztül vizsgálja jellegadó jellemzőiket. A leginkább Afrikára jellemző hagyományos törzsi alapú jogrendszerek problematikáját és a megjelenő egyre erősebb modernizációs kihívásokat a ->tradicionális jogok szócikk mutatja be. A jogösszehasonlítás egyik fontos témája azoknak a jogrendszereknek a tanulmányozása, amelyek – leginkább történelmi okok miatt – több nagyobb jogi kultúra hatásait

egyesítik és ötvözik különböző szintig, mint például Japán joga, ahol a hagyományos szokáserkölcsön alapuló jog *(giri-on-wa)* ötvöződik a nyugati jog számos mintájával, vagy Dél-Afrika jogrendszere, mely a kontinentális és a *common law* hagyomány találkozási pontja. A ->vegyes jogrendszerek szócikk e jogok közül mutatja be a legfontosabbakat és „közös" jellemzőiket.

2.2.2. Specifikus problémák

[21] E tárgykörbe két olyan téma tartozik, amely a kortárs jogösszehasonlításban is egyre jelentősebb szerepet kap. A jogi modellek körforgása és áramlása a jogrendszerek között fokozatosan a jogösszehasonlítás egyik széles körben kutatott területévé vált. A téma komplexitására tekintettel két szócikk is e problematikával foglalkozik, a ->jogátültetés szócikk részletesen elemzi a recepció jelenségét és elméleti vetületeit, valamint több gyakorlati példán keresztül mutatja be az elméleti álláspontok alkalmazhatóságának korlátait. A ->jogegységesítés és jogközelítés szócikk a modern európai folyamatokra fókuszál, különös tekintettel az Európai Unió eredményeire és azok hatására e területen.

[22] Napjainkra tagadhatatlan tény, hogy a szupranacionális, alapvetően gazdasági integrációk jogrendszerei önálló státuszra tettek szert. A ->szupranacionális jogrendszerek szócikk ezek közül a legjelentősebbeket (az Európai Unió és az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény) elemzi, alapvetően a jogösszehasonlítás fogalomkészletét – egyedi jellemzők, jogi kölcsönhatások, jogközelítés, a különféle modellek hatása stb. – felhasználva.

3. JEGYZETEK

[1] A klasszikus diskurzus összefoglalásához lásd Léontin-Jean Constantinesco: *Traité de droit comparé I. Introduction au droit comparé,* Paris, LGDJ, 1972, 164–205.

[2] FEKETE Balázs: *A modern jogösszehasonlítás paradigmái. Kísérlet a jogösszehasonlítás történetének új értelmezésére,* Budapest, Gondolat, 2011.

[3] Lásd HAMZA Gábor: „A modern jogrendszerek tagozódása és a római jogi tradíció" *Állam- és Jogtudomány* 2005/1–2, 1–30.

[4] Friedrich August von HAYEK: *The counter-revolution of science: studies on the abuse of Reason,* Indianapolis, Liberty Press, 1979.

[5] A legújabb irodalomból pl. Mathias SIEMS: *Comparative Law,* Cambridge, Cambridge University Press, 2014.

[6] Lásd pl. Dagmar SCHIEK et al. (szerk.): *Non-Discrimination Law,* Oxford, Hart Publishing, 2007.

[7] További példák: Walter HUG: „The History of Comparative Law" *Harvard Law Review* 1931–32, 1029–1039.

[8] FEKETE (2. j.) 37–43.

[9] FEKETE (2. j.) 44–72.

[10] Konrad ZWEIGERT – Hein KÖTZ: *Introduction to Comparative Law,* Oxford, Clarendon Press, 1992, 32.

[11] Vö. Günther FRANKENBERG: „Critical Comparison: Re-thinking Comparative Law"*Harvard International Law Journal* 1985/2, 411–456; Pierre LEGRAND: „European Legal Systems are not Converging" *The International and Comparative Law Quarterly* 1996/1, 52–81; VARGA Csaba: „Jogi kultúrák – összehasonlító megvilágításban" in VARGA Csaba (szerk.): *Összehasonlító jogi kultúrák,* Budapest, k. n., 2000, ix–xviii.

[12] FRANKENBERG (11. j.) 438.

[13] Vö. René DAVID: *Traité élementaire de droit civil comparé,* Paris, LGDJ, 1950, 223 és ZWEIGERT–KÖTZ (10. j.) 68–73.

[14] ZWEIGERT–KÖTZ (10. j.) 36.

[15] Rudolf SCHLESINGER: „The Common Core of Legal Systems. An Emerging Subject of Comparative Study" in Kurt NADELMANN et al. (szerk.): *XXth Century Comparative and Conflicts Law: Legal Essays in Honor of Hessel E. Yntema,* Leiden, A. W. Sythoff, 1961, 65–73.

[16] Pierre LEGRAND: „How to Compare Now?" *Legal Studies* 1996, 234.

[17] FRANKENBERG (11. j.) 439.

[18] Geoffrey SAMUEL: *An Introduction to Comparative Law Theory and Method,* Oxford and Portland, Oregon, Hart, 2014, 110.

[19] SAMUEL (18. j.) 108–111.

[20] LEGRAND (16. j.) 238.

[21] DAVID (13. j.) 224.

[22] ZWEIGERT–KÖTZ (10. j.) 68–73

[23] Pl. Pierre LEGRAND: „Against a European Civil Code" *The Modern Law Review* 1997, 44–63; VARGA Csaba: „Az angol-amerikai és a kontinentális hagyományok találkozásának peremvidéken: kanadai fejlemények és tapasztalatok" in VARGA Csaba: *Jogfilozófia az ezredfordulón. Minták, kényszerek – múltban, jelenben,* Budapest, Szent István Társulat, 2004, 114–144.

[24] Jaakko HUSA: „Farewell to Functionalism or Methodological Tolerance?" *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* 2003/3, 419–447.

[25] René DAVID: „Existe-t-il un droit occidental?" in NADELMANN et al. (szerk.) (15. j.) 56–64.